

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*«Без будь-кого з нас Батьківщина може обійтися,
але будь-хто з нас без Батьківщини – ніщо»*

Василь Сухомлинський

Однією з головних завдань закладів дошкільної освіти, незалежно від профільного спрямування, є формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку, виховання патріотизму.

Нинішні діти ростуть в епоху, що відрізняється від часу їх батьків: інші цінності, ідеали, правила. Змінилося ставлення людей до Батьківщини. Дійсно, втрачаються поняття обов'язку перед суспільством і Батьківщиною, розмиваються і заперечуються раніше існуючі моральні цінності і орієнтири, порушується зв'язок між поколіннями...

Пояснити дітям, в сучасних економічних і політичних умовах, чому вони повинні бути патріотами своєї Батьківщини – складно. Адже в реальному житті їх оточує неприваблива дійсність: фільми, переповнені сценами насильства, де розповідається про безмежну владу кримінальних структур; газети, журнали, рясніють матеріалами схожого змісту; безробіття, пияцтво, наркоманія; безпритульні і жебраки; комп'ютерні ігри, в яких переможець той, хто більш жорстокий і хитріший.

Однак всі ці труднощі не є причиною припинення патріотичного виховання. Як би не змінювалося суспільство, виховання у дітей любові до своєї країни, свого міста, необхідно показати з кращої сторони.

Нам, дорослим, необхідно пам'ятати, що якщо ми серйозно не займаємося вихованням майбутньої особистості з раннього віку, ми не отримаємо нового покоління людей, здатних підняти і прославити Україну.

Патріотизм (*грец. patris – батьківщина*) – любов до Батьківщини, відданість їй і своєму народу.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності – віддати життя за її свободу і незалежність, людина не може бути громадянином. Як синтетична якість, патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке

вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання.

Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі поєднано ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, практична діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність та ін.), національні, державні свята.

Основними напрямками патріотичного виховання є:

- формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід;
- краєзнавство;
- ознайомлення з явищами суспільного життя;
- формування знань про історію держави, державні символи;
- ознайомлення з традиціями і культурою свого народу;
- формування знань про людство.

Для патріотичного виховання важливо правильно визначити віковий етап, на якому стає можливим активне формування у дітей патріотичних почуттів. Найсприятливішим для початку систематичного патріотичного виховання є **середній дошкільний вік**, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ.

Цілеспрямоване патріотичне виховання повинно поєднувати любов до найближчих людей з формуванням такого ж ставлення і до певних феноменів суспільного буття. З цією метою факти життя країни, з якими ознайомлюють дошкільнят, ілюструють прикладами з діяльності близьких їм дорослих, батьків залучають до оцінки суспільних явищ, спільної участі з дітьми у громадських справах.

Однак лише ознайомлення із суспільним життям не вирішує завдань патріотичного виховання. Це засвідчив досвід роботи дошкільних закладів у 20-30-ті роки ХХ ст. Водночас не можна ігнорувати значущості ознайомлення дітей з історією і сучасністю рідної країни, іншими суспільними явищами.

Концепція дошкільного виховання в Україні (1993), сповідуючи історичний підхід до патріотичного виховання дітей дошкільного віку, актуалізує його народознавчі, українознавчі та краєзнавчі напрями. На це орієнтують і різноманітні програми дошкільного виховання.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує на опанування знань про нашу державу, виховання поваги до державних символів. Старші дошкільники мають знати прапор, гімн, герб України, назву її столиці, інших великих міст, значущі географічні назви (Крим, Карпатські гори, Дніпро), пам'ятні місця (Тарасова гора у Каневі, Хортиця, заповідник Асканія-Нова тощо). Цій меті підпорядковані заняття «Ми живемо в Україні, ми дуже любимо її», «Пам'ятні місця України», «Рідне місто (село)», «Вулиці нашого міста (села)», «Наш герб» та ін.

Діти мають поступово усвідомлювати, що моральний аспект патріотизму полягає і в розвитку національної економіки (це нові робочі місця, заробітна плата працівникам, доходи бюджету, раціональне використання яких робить життя у рідній країні достойним), і в підтримці національного виробника, і в економічній, господарській порядності власників підприємств, і в розвитку меценатства тощо. Щодо цього педагог може використати приклади з історії і з сучасного життя країни. Доцільним у патріотичному вихованні дітей дошкільного віку є використання творів художньої літератури, в яких ідеться про історію і сьогодення України, життя дітей і дорослих.

До ефективних методів і форм організації патріотичного виховання належать:

- екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць;
- розповіді вихователя;
- бесіди з цікавими людьми;
- узагальнюючі бесіди;
- розгляд ілюстративних матеріалів;
- читання та інсценування творів художньої літератури;
- запрошення членів родин у дитячий садок;
- спільні з родинами виховні заходи (День сім'ї, свято бабусь тощо);
- зустрічі з батьками за межами дошкільного закладу, за місцем роботи та ін.

Важливим напрямом патріотичного виховання є прилучення до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Дошкільників ознайомлюють з культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснюють зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, виховують розуміння смислу життя, інтерес до родинних і народних традицій.

Значну роль у вихованні дітей відіграють народні традиції – досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично і передаються з покоління в покоління (шанувати старших, піклуватися про дітей, відзначати пам'ятні дати тощо). З традиціями тісно пов'язані народні звичаї — усталені правила поведінки; те, що стало звичним, визнаним, необхідним; форма виявлення народної традиції (як вітатися, як ходити в гості та ін.).

Прилучаючись до народознавства, діти поступово утверджуватимуться у думці, що кожен народ, у тому числі й український, має звичаї, які є спільними для всіх людей. Пізнаючи традиції, народну мудрість, народну творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли (вишивка, петриківський розпис, яворівська іграшка), вони поступово отримують більш-менш цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу. Водночас у дітей розширюються знання про характерні для рідного краю професії людей, про конкретних їх представників. При цьому вихователь повинен не стільки піклуватися про збагачення знань, скільки про їх творче засвоєння, розвиток почуттів дітей. У дошкільному віці вони залюбки беруть участь у народних святах і обрядах, пізнаючи їх зміст, розвиваючи художні здібності, навички колективної взаємодії.

Сучасні концепції національного виховання наголошують на важливості національної спрямованості освіти, її органічної єдності з національною історією і традиціями, на збереженні і збагаченні культури українського народу.

У Концепції дошкільного виховання в Україні (1993) зазначено, що провідними засадами діяльності сучасного національного дошкільного закладу мають бути національна психологія, культура та історія, а також загальнолюдські духовні надбання.

Важливим завданням педагогічної науки і практики є забезпечення етнізації – природного входження дітей у духовний світ свого народу, нації як елементу загальнолюдської культури, позбавленого національної обмеженості та егоїзму. Моральна спрямованість цієї роботи вимагає єдності національного і загальнолюдського у формуванні національної самосвідомості, інтернаціональних почуттів дошкільників. Національне самовизначення особистості (віднесення себе до певної нації, відданість їй, любов та інтерес до всього національного) за такої умови не перероджується в національний егоїзм і негативне ставлення до інших націй, адже людина, яка має високу національну свідомість, поважатиме й інший народ.

Патріотичне виховання дошкільнят має вирішувати ширше коло завдань, ніж ті, що зазначені. Це не лише виховання любові до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, але виховання шанобливого ставлення до людини-трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни, державної символіки, традицій держави, загальнонародних свят.

Виховання любові до Батьківщини, до своєї Вітчизни – завдання надзвичайно складне, особливо коли мова йде про дітей дошкільного віку. Однак в значному ступеню така складність виникає при спробі переносити на дітей «дорослі» показники проявів любові до Вітчизни.

Дошкільний вік як період становлення особистості має свої потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів, до яких і відноситься почуття патріотизму.

Справді, якщо патріотизм – це почуття приязні, відданості, відповідальності і т.д. до своєї Батьківщини, то дитину ще в дошкільному віці необхідно навчити бути приязною (до чого-небудь, бути відповідальною в її малих справах, вчинках).

Перш ніж дитина навчиться співпереживати бідам та проблемам Батьківщини, вона повинна навчитися співпереживанню взагалі як людському почуттю. Захоплення просторами країни, її красою та природними багатствами виникає тоді, коли дитину навчили бачити красу безпосередньо навколо себе. Також, перш ніж людина навчиться трудитися на благо Батьківщини, необхідно навчити її добросовісно виконувати трудові доручення, прищеплювати любов до праці.

Патріотичне почуття за своєю природою багатогранне, воно об'єднує всі сторони особистості: моральну, трудову, розумову, естетичну, а також фізичний розвиток і передбачає вплив на кожну із сторін для отримання єдиного результату.

Якщо розглядати патріотизм через поняття «ставлення», можна виділити декілька напрямків:

- ставлення до природи рідного краю, рідної країни;
- ставлення до людей, які живуть в рідній країні;
- ставлення до моральних цінностей, традицій, звичаїв, культури;
- ставлення до державного устрою.

Кожен із цих напрямків може стати змістом освітньої діяльності з дітьми, і кожен зробить свій внесок в соціалізацію особистості дитини за умови врахування особливостей розвитку дітей.

Дитина старшого дошкільного віку може і повинна знати, як називається країна, в якій вона живе, її головне місто, столицю, своє рідне місто чи село, які в ньому є найголовніші визначні місця, яка природа рідного краю та країни, де дитина живе, які люди за національністю, за особистими якостями населяють її країну, чим прославили вони рідну країну і увесь світ, що являє собою мистецтво, традиції, звичаї її країни.

Склалася думка, що шлях до виховання любові до Батьківщини формується за логікою «від близького до далекого» – від любові до батьків (точніше рідного дому), до дитячого садка, до вулиці, міста, любов до рідної країни. Необхідно замислитися, чи дійсно цей «територіальний підхід» ефективний у вихованні такого складного та багатогранного соціального почуття, як любов до Батьківщини. Очевидно, справа не у розширенні «території», а в тому, щоб створити умови для вирішення завдань патріотичного виховання, для формування у дітей почуттів і ставлень, що складають зрештою патріотизм: приязнь, вірність, почуття власності та усвідомлення того, що ти свій, ти потрібен. У дошкільників поступово формується «образ власного дому» з його укладом, традиціями, спілкуванням, стилем взаємодії. Дитина приймає свій дім таким, яким він є, і любить його. Це почуття «батьківського дому» лягає в основу любові до Батьківщини, Вітчизни.

Важливо, щоб у дитини в сім'ї були свої обов'язки, щоб її не звільняли через малі роки від спільної праці, – це сприяє зміцненню «почуття сім'ї».

Двір, вулиця, на якій живе дитина, також можуть сприяти зміцненню приязні та відчуття власності (мій двір, моя вулиця). Тут першорядне значення має як батьки формують у дітей такі почуття.

Разом із тим тут також постає питання про необхідність повідомлення дітям інформації про їх вулицю: її назва, що на ній розташовано, який ходить транспорт, як зв'язана ця вулиця з тією, на якій знаходиться дитячий садок, – можна пройти пішки чи треба їхати.

Добре, якщо батьки або вихователі зроблять фотографії дітей на вулиці, або зроблять кінозйомку прогулянки, а потім в групі подивляться фільм і розкажуть про цю вулицю.

Наступний етап – виховання любові та приязного ставлення до свого рідного міста.

Ця частина роботи потребує більше опиратися на когнітивну сферу, на уяву дитини та її пам'ять.

Для дитини місто конкретизується вулицею, тобто вона усвідомлює себе перш за все жителем своєї вулиці. Щоб діти «відчули» своє місто, їм необхідно про нього розказувати та показувати його. Разом із батьками діти їздять по місту. Інколи екскурсію вдається організувати також дитячому садку.

Діти старшого дошкільного віку можуть і повинні знати назву свого міста, його головні вулиці, визначні місця, музей, театри та ін.

Виховання ставлення до своєї країни ґрунтується на когнітивному компоненті: дітям повідомляють інформацію, яку вони повинні і можуть засвоїти. Особливістю є те, що знання повинні бути емоційними і спонукати дитину до активної діяльності.

Назву країни можна закріплювати з дітьми в іграх («Хто більше назве країн», «З якої країни гості», «Чия це казка», «З якої країни ця іграшка»), у вправах типу «Із різних назв країн визнач нашу країну», «Пошукаємо нашу країну на карті, глобусі», «Як написати адресу на конверті» тощо.

Діти повинні знати назву столиці нашої Батьківщини, її визначні місця.

Розгляд ілюстрацій, слайдів, відеофільмів, художні твори, розповіді дорослих, фотографії, екскурсії, малювання, ігри-подорожі – все це допомагає вирішувати поставлене завдання. Дітей знайомлять із символікою країни, розповідають, що у кожній країні є свій прапор, герб, гімн. Розповідають де і коли вони можуть їх побачити.

При ознайомленні з природою рідної країни акцент робиться на її красі, розмаїтті, багатстві, на її особливостях. Діти повинні отримати уявлення про те, які тварини живуть в наших лісах, які ростуть дерева, за яким деревом можна відразу визначити Україну («Без верби і калини нема України»), які квіти цвітуть на українських полях і луках (кульбабки, волошки, маки).

Головна мета цих занять – пробудити в дитячих серцях любов до рідної країни з її багатою та різноманітною природою. Для її реалізації можна провести спостереження, екскурсії, нескладні досліди, працю на ділянках, бесіди за картинками, читання та інсценізацію творів художньої літератури, прогулянки «екологічною стежиною», відпочинок «на веселій галявині» з проведенням цікавих ігор. Дошкільнята залюбки долучаються до природоохоронної діяльності.

Засобом патріотичного виховання є мистецтво: музика, художні твори, образотворче мистецтво, народне декоративно-прикладне мистецтво.

Народні символи та національна символіка, що розвивалися й утаювалися упродовж століть, містять важливий філософський, ідейно-моральний, естетичний зміст. Рослинний світ народного мистецтва увібрав усе розмаїття та барвистість опоетизованої народом живої природи.

Наша українська державна символіка має особливе значення для формування громадянських цінностей сучасної молоді. З відродженням державності України було визначено національно-історичну символіку: герб-тризуб – найдавніший геральдичний символ та синьо-жовтий прапор, кольори якого символізують вроду України, вдачу і долю українців, безкрайне синє небо та жовті пшеничні поля.

Здійснити невеличку подорож в історію української геральдики та навчити дітей дошкільного віку «читати» таємничу гербову символіку можна використовуючи бесіди, розповіді тощо. Вивчаючи національну символіку, відображену в народному мистецтві, українська дитина має проіннятися ідеями, цінностями національного і загальнолюдського рівнів. Глибокі етнічні традиції й образність народного мистецтва є животворним джерелом процесу формування ціннісних орієнтацій майбутніх громадян. Адже, громадянське виховання на сучасному етапі в Україні – виховання передусім національне. Людина без яскраво вираженого національного характеру – нецікава.

Важливим напрямком роботи по вихованню любові до Батьківщини є формування у дітей уявлень про людей рідної країни. Неабияке значення для виховання свідомого громадянина є прищеплення шанобливого ставлення до героїв війни, ветеранів, до пам'яті про тих, хто загинув, захищаючи Вітчизну; поваги до воїнів – захисників, кордонів Батьківщини.

Українська родина мала усталені правила родинного виховання та спілкування. Як же маємо розвивати й використовувати народний досвід виховання маленьких дітей?

Основні напрямки цієї роботи:

- формування знань про народні звичаї, традиції;
- залучення батьків до вивчення і використання у родинному спілкуванні кращих зразків мовленнєвої взаємодії з дітьми: українських колискових пісень, забавлянок, примовлянь, формул мовленнєвого етикету.

Висновки про рівень сформованості у дітей громадянсько-патріотичних почуттів можна зробити, з'ясувавши ставлення дітей до суспільних подій та явищ і мотиви виконання ними суспільно корисних справ.

Показником у ставленні до суспільних подій і явищ можуть бути їхні відповіді на запитання вихователя:

1. Як ти розумієш вислів «твій рідний дім»?
2. За що ти любиш свій дім, батьків і пишаєшся ними?
3. Як називається місто в якому ти живеш?
4. Розкажіть, як трудяться люди нашого міста, що вони роблять?
5. Які великі будови в нашій країні ти знаєш?
6. Як називається наша Батьківщина?
7. Як називається столиця нашої Батьківщини?
8. За що всі українські люди нашої держави люблять місто Київ?

Вихователь повинен пам'ятати, що в кожній віковій групі всі завдання патріотичного виховання вирішуються одночасно і поєднуються з різноманітною дитячою діяльністю. Успіх патріотичного виховання залежить від правильної організації всього освітнього процесу в дошкільному закладі.